

УДК 902.001.55:378.4 (477.83-25) "04/11"

ТАРАС МИЛЯН

ДОСЛІДЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК РАННЬОСЛОВ'ЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ ВЧЕНИМИ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Стаття присвячена результатам досліджень слов'янських пам'яток V-VII ст., що відносяться до ранньослов'янської археологічної культури типу Прага-Корчак. Дослідження проводили вчені Львівського університету. Роботи розпочалися ще у першій половині XX ст. і тривають до цього часу. Вивченням пам'яток займалися такі відомі вчені, як Я. Пастернак, В. Баран, Л. Крушельницька, І. Свешніков, М. Пелецишин та низка інших.

Ключові слова: пражько-корчацька культура, пам'ятки V-VII ст., поселення, Львівський університет.

Дослідження слов'янських ранньосередньовічних пам'яток V-VII ст. відкриває шлях до розуміння етнокультурної ситуації у Південно-Східній Європі у середині I тис. н. е., допомагає зрозуміти процеси, які призвели до виникнення окремих слов'янських народів та держав уже наприкінці цього ж тисячоліття.

Активне вивчення слов'янських пам'яток раннього середньовіччя розпочалось лише після II світової війни. Їх дослідження набувають широких масштабів як в Україні, так і у сусідніх країнах Центральної Європи. Важливим досягненням стало виявлення ранньослов'янських пам'яток із комплексами кінця IV-V ст., що значно допомогло відтворити єдиний безперервний процес розвитку слов'янських культур загалом.

Терени заходу України – сучасні Львівська, Волинська, Івано-Франківська, Тернопільська, Рівненська області – входили у межі давніх слов'янських територій, де їх розвиток безперервно тривав багато століть підряд і де повстала найбільша і найпоширеніша ранньослов'янська культура V-VII ст. типу Прага-Корчак. Обґрунтовують цю думку дослідження В. Барана¹, І. Русанової² та інших. Ця територія цікавить університетських науковців уже впродовж останнього століття.

На територіальному аспекті будується низка теорій про батьківщину слов'ян. Одна з них вбачає витоки слов'янства у межиріччі Дніпра та Вісли,

де центральне місце посідають західноукраїнські землі. Першість такого обґрунтування належить чеському досліднику Л. Нідерле, який у праці “Слов'янські старожитності” розмістив слов'ян на півдні лісової і півночі лісостепової зон Європи, що відповідає указаній території³.

У кінці ХХ ст. виникла концепція про локалізацію слов'ян на просторі між Дніпром та Одрою. Докладне її висвітлення, представлено російським вченим Б. Рибаківим у праці “Язычество древних славян”⁴. Її можна вважати компромісом між “вузьким” вісло-одерським чи “широким” дніпровсько-віслянським корінням слов'ян.

При цьому важливим видається твердження про те, що витоки чистих ранньослов'янських культур, зокрема, типу Прага-Корчак, простежуються серед археологічних культур Центрально-Східної Європи першої половини I тис. н. е.⁵ Це, власне, і дало можливість відкрити пам'ятки IV-V ст., що містили перехідні комплекси від провінційноримських культур до суто слов'янських.

У зв'язку із цим, дослідження науковців, які у різний час працювали університеті в галузі вивчення слов'янських пам'яток на заході України, становлять неабияку вагу для нас. Важливо висвітлити історію досліджень слов'янських пам'яток регіону і показати внесок вчених Львівського університету у справу вивчення слов'янської історії.

Варто зауважити, що перші пам'ятки празько-корчацької культури виявив на території Волині ще наприкінці ХІХ ст. С. Гамченко⁶. Першим кроком у напрямку систематизації та виокремлення слов'янських пам'яток V-VII ст. стала праця чеського археолога, за походженням українця із Прикарпаття, Івана Борковського, видана у Празі⁷. У ній на основі слов'янського поховання у Празі та опрацюванні низки музейних колекцій у країнах Центральної Європи визначено час та регіон поширення, а також характер ранньосередньовічних слов'янських старожитностей.

Вчені ж Львівського університету у цей час досліджували пам'ятки, які у певній мірі були підосною для формування загального слов'янського масиву, починаючи із бронзового часу – культура шнурової кераміки, комарівська культура, а також і пізніші культури – висоцька та черняхівська⁸.

Лише у 1938 р. асистент кафедри праісторії Львівського університету М. Смішко під час досліджень поблизу села Городниці Городенківського району Івано-Франківської області виявив частину напівземлянкового житла із піччю-кам'яною та ліпний слов'янський горщик празького типу⁹.

Вже у 50-ті рр. ХХ ст. М. Смішко, який пропрацював в університеті до 1954 р., разом із О. Ратичем здійснювали розкопки на поселенні біля с. Незвисько Городенківського району Івано-Франківської області, але, на превеликий жаль, йому не вдалося виявити ранньослов'янський горизонт. Це зробила пізніше відома російська дослідниця Г. Смирнова, яка виділила в окрему групу кераміку VI-VII ст., а також розкопала рештки десяти напівземлянок цього часу¹⁰.

Ще один крок у вивченні ранньослов'янських старожитностей здійснив Я. Пастернак, який у 1939-41 рр. був викладачем Львівського університету.

Із с. Кринос Галицького району Івано-Франківської області походить ранньосередньовічний скарб срібних речей, що є досить цікавим явищем, оскільки срібні скарби переважно зустрічаються на територіях, пов'язаних із пеньківською культурою. Згадана знахідка вперше описана ним у 30-х роках ХХ ст. Сам скарб срібних речей, що знайдений у 1908 р., і походить з правого берега р. Залукви – правої притоки р. Дністер. До складу скарбу входили п'ять браслетів із граненими потовщеннями кінців, срібна візантійська тарілка-дискос, прикрашена тиснутим орнаментом з написом Βιταλιου, дві частини срібної візантійської посудини, масивна кручена срібна гривна (яку Я. Пастернак, у статті, присвяченій скарбу і опублікованій у 1932 р., прийняв за ручку відра), срібне розімкнуте кільце. Я. Пастернак продатував скарб VI ст. Згодом В. Баран розширив дату до як VI-VII ст., що підтвердив і В. Кропоткін¹¹.

Якісні зміни у дослідженні слов'янських пам'яток празько-корчацької культури відбулися після другої світової війни. Починаючи з 50-х рр. ХХ ст., швидко росте кількість пам'яток, пов'язаних з цією культурою. Таке швидке зростання пов'язане із тим, що вона поширена на території багатьох країн навколо Карпатських гір, а останні є певним рубежем у розмежуванні слов'янського світу на схід, захід та південь. У відповідності до цього, територіальний аспект має якнайтісніше відношення до етнокультурних процесів, а особливо до поділу на західних і східних слов'ян.

Планомірне дослідження на теренах Західної України започатковали розкопки гнізда поселень поблизу с. Ріпнів Кам'яно-Бузького району Львівської області, які провели В. Ауліх, а згодом В. Баран – співробітники Львівського університету у 60-х роках ХХ ст. Це був період, коли Інститут суспільних наук Академії наук Української РСР приєднано до університету на правах самостійної структури. В. Баран згодом продовжив свою діяльність в університеті як доцент кафедри історії України (1967-1969 рр.), а у

пізнішому часі – професор кафедри археології, античності та середньовіччя (2000-2003 рр.).

Виявлено три середньовічні поселення, на яких розкрито більше 6 100 м² площі. Виділено ранньослов'янські комплекси, які дослідники віднесли до празько-корчацької культури.

На поселенні Ріпнів-I розкопки проводив В. Ауліх. Підсумком його робіт було виявлення двох напівземлянкових жител з печами¹².

Поселення Ріпнів-II, III досліджував В. Баран. Під час робіт на поселенні Ріпнів-II закладено чотири великі розкопи загальною площею 6027 м², на якій виявлено десять ранньослов'янських жител, три печі для обробітку заліза та одну господарську яму. З них в першому розкопі було зафіксовано одне житло, в другому – чотири та одну господарську яму, в третьому – одне. У четвертому розкопі досліджено чотири житла, одне з яких пов'язане із трьома печами з обробітку заліза.

Окрім того, знайдено велику кількість різноманітних форм керамічного посуду, пряслиць, залізних ножів, а також синю намистину, виготовлену з пасти, бронзову лунницю із тонкої бляхи.

На поселенні Ріпнів-III вдалося виявити лише рештки одного ранньослов'янського житла. Як масовий археологічний матеріал із поселення походять лише різноманітні фрагменти керамічного посуду¹³.

Таким чином, досліджено велику кількість ранньослов'янських напівземлянкових жител – 12, а також рештки двох печей. Тут вперше зауважено характерну конструктивну особливість печей. Ці печі, на відміну від переважно кам'яних, були вирізані у материковому останці, що стало визначальною характеристикою для празько-корчацьких пам'яток басейну р. Західний Буг, оскільки така особливість властива лише для цього регіону.

Вивчення ранньослов'янських пам'яток у регіоні активно тривало і у 60-х роках ХХ ст. Увагу зосереджували здебільшого на верхів'ях Дністра, де об'єктом вивчення були гнізда поселень поблизу сіл Дем'янів та Бовшів Івано-Франківської області, на яких проводили дослідження В. Баран та Л. Крушельницька.

На поселеннях поблизу Бовшева відкрито 3 599 м². У межах пам'ятки Бовшів-I, де розкопки відбувалися під керівництвом Л. Крушельницької, розкрито рештки п'яти напівземлянкових жител. Виявлено багатий археологічний матеріал – рештки керамічного ліпного посуду, бронзову шпильку та фрагмент бронзової сережки, рештки кам'яної зернотерки¹⁴.

Вперше дослідниця виявила і систему внутрішньої забудови, яка у цьому випадку була рядовою.

Згодом Л. Крушельницька проводила дослідження на пам'ятці Звиняч-ІІ Чортківського району Тернопільської області, де їй вдалося виявити рештки одного заглибленого житла. Інший археологічний матеріал представлений фрагментами ліпного керамічного посуду¹⁵. Ще одне поселення вона виявила поблизу с. Колодribка Заліщицького району, на якому простежила рештки напівзаглибленого житла¹⁶.

На інших двох поселеннях поблизу с. Бовшів розкопки проводив В. Баран. На поселенні Бовшів-ІІ вчений дослідив рештки чотирьох ранньослов'янських жител та одну яму господарського призначення. У процесі розкопок виявлено різноманітні форми ліпного посуду – горщики, сковорідки, а також срібну ромбоподібну підвіску, частину кістяної проколки. На іншій пам'ятці – Бовшів-ІІІ проводилися лише поверхневі розвідкові роботи¹⁷.

Ще одне поселення В. Баран дослідив в околицях с. Дем'янів. Дослідник розкрив 2 712 м² площі. В результаті цих робіт виявлено рештки трьох напівземлянкових жител та однієї господарської ями. Серед знахідок основну частину становили рештки керамічного ліпного посуду. Найбільшу цінність мала спинка бронзової пальчастої фібули VII ст., яка була знайдена на краю одного із жител¹⁸. Це одна із тих небагатьох індивідуальних знахідок, які трапляються на ранньослов'янських пам'ятках і які допомагають встановити чіткий період їхнього існування.

Масштабні дослідження В. Баран провів на поселенні поблизу с. Зелений Гай Заліщицького району Тернопільської області, де активно були задіяні студенти-історики Львівського університету. У результаті цих робіт виявлено рештки восьми ранньослов'янських жител з багатим керамічним матеріалом у вигляді ліпного посуду різноманітних форм. Звідси ж походить і бронзова шпилька із голівкою у вигляді потовщеного гудзика¹⁹.

Наступні, не менш великі за масштаби роботи, В. Баран проводив у 70-ті роки ХХ ст. із залученням фахівців та студентів Львівського університету на поселенні поблизу с. Рашків Хотинського району Чернівецької області. Тут досліджено практично всю площу поселення, виявлено декілька десятків жител із багатим археологічним матеріалом, що практично дозволило визначити основні риси празько-корчацької культури на теренах України і, зокрема, у верхів'ї Дністра²⁰. Особливо важливими були дослідження 1979-1980 рр. поселення біля с. Теремці Кам'янець-Подільського району

Хмельницької області на Середньому Дністрі, де вперше чітко виокремлено комплекси із перехідними рисами від провінційно-римських культур до суто слов'янських²¹.

Свій внесок у вивченні ранньослов'янських пам'яток заходу України залишив і І. Свешніков, який у 1954-1955 рр. був викладачем основ археології у Львівському університеті, а у 1961-1963 рр. – старшим викладачем кафедри історії стародавнього світу. На початку 60-х років ХХ ст. він провів дослідження багат шарового поселення Городок-I (площа розкопу – 1 170 м²) Рівненського району Рівненської області. До ранньослов'янського часу належали рештки двох напівзаглиблених жител із глиняними печами²². На основі підйомного матеріалу він відкрив ще низку ранньослов'янських поселень VI-VII ст.: Золотіївка, Городок-II, Гоща, Муравиця, Дроздів у Рівненській області. На поселеннях Здовбиця Рівненського району, Костянець Дубнівського району І. Свешнікову вдалося виявити ранньослов'янське вогнище та рештки житла²³.

Інші дослідження І. Свешнікова пов'язані із ранньослов'янською пам'яткою поблизу с. Зозів Рівненського району Рівненської області, де він проводив розкопки у 1961-1963 рр. Тут розкрито 1 338 м² площі і виявлено рештки двох напівзаглиблених жител із глиняними печами, господарську яму та сліди вогнища. На підставі ліпного керамічного посуду дослідник продатував ранньослов'янський горизонт поселення третьою чвертю I тис. н. е.²⁴

Окрім того, дослідницькі роботи на пам'ятках ранньослов'янського часу проводив у ці роки і М. Пелещин, який практично все своє життя присвятив розвитку археології у стінах Львівського університету. Починаючи з 70-х і до кінця 90-х років ХХ ст., він працював на кафедрі археології, античності та середньовіччя.

Дослідник проводив поверхневу розвідку поблизу с. Великий Боратин Рожищенського району Волинської області, Колесники-II Гощанського району Рівненської області, де зібрав керамічний матеріал ранньослов'янського періоду²⁵. Великі розкопки він вів на пам'ятці поблизу с. Лежниця Володимир-Волинського району Волинської області. У процесі дослідження виявлено лише ліпний посуд²⁶.

Під час шурфування багат шарової пам'ятки поблизу с. Кургани Острозького району Рівненської області М. Пелещин та В. Цигилик виявили рештки печі-кам'янки із керамікою VI-VII ст.²⁷

На загальному тлі ранньосередньовічних пам'яток особливе місце займає городище поблизу с. Зимне у Волинській області. Дослідження його започаткував у 30-их рр. XX ст. краєзнавець О. Цинкаловський. Планомірне вивчення розпочалось у післявоєнні роки. Спершу їх проводив відомий археолог Ю. Захарук, а згодом до нього приєднався і В. Ауліх, який розкопав майже всю площу дитинця, що становить близько 3 тис. м². Ця робота завершилась написанням праці “Зимнівське городище”²⁸.

У результаті досліджень В. Ауліха з'ясовано, що дерев'яні конструкції, виявлені ще у 30-х роках XX ст. О. Цинкаловським, відносяться до ранньослов'янського часу і конструктивно пов'язані із давньою фортифікацією городища. Вони представляли собою рештки обгорілих вертикальних стовпів і горизонтальних балок, поставлених одна на одну вздовж південно-західного схилу. За припущенням В. Ауліха, цей схил був укріплений конструкцією із частоколу та прилеглої до нього стіни. З інших сторін решток укріплень не прослідковано.

Про внутрішнє облаштування території дитинця городища свідчать сліди від стовпових ямок, які розташовані двома паралельними рядами вздовж решток дерев'яної стіни. Між ними у центрі містилися вогнища та завали з перепаленої глини. Це підтверджує наявність тут великої наземної споруди із окремими приміщеннями типу будинків-контин, відомих дещо пізніше у західних слов'ян. Поруч із спорудою культурний шар насичений уламками слов'янської ліпної кераміки.

Речовий матеріал із городища досить багатий. Кількість фрагментів глиняного посуду становить близько 20 тис. одиниць. На городищі вперше було виявлено вироби із металу у великій кількості. Це знаряддя праці – ножі, коса-горбуша, різець-ложкар; предмети побуту – пряжки, кільця, уламок кресала; елементи озброєння – наконечники списів, дротиків, стріл, серед них втульчасті і черенкові, а також трикрильчасті аварського типу. Багатою є колекція виробів із кольорових металів та сплавів – срібла і бронзи. Це прості і шарнірні пряжки, орнаментовані кільця, нашивні і підвісні бляшки, браслети із потовщеними кінцями, шпилька із фігурною голівкою, пінцет, спіраль із шести витків срібного дроту, срібний перстень. Знайдено також частини мергелевих ливарних формочок і фрагменти глиняних лячок, злитки бронзи, що свідчать про наявність на городищі металообробного центру. Крім того, тут виявлено прикраси із скла.

На сьогоднішній час відомі слов'янські городища на суміжних землях, що функціонували у дещо пізнішому хронологічному діапазоні, нижня межа

якого становить кінець VII-VIII ст. Це городища у с. Хотомель на Поліссі, яке досліджував Ю. Кухаренко у 50-ті роки XX ст. та поблизу с. Шеліг під Плоцьком (Польща), де працював В. Шиманський. Відповідно Зимнівське городище можна трактувати як найранішу слов'янську пам'ятку раннього середньовіччя оборонного характеру. Багато дослідників вважають Зимнівське городище політичним центром давніх дулібів.

Зацікавлення цією пам'яткою не зменшується і у наші дні. Так, розкопки на внутрішньому майданчику городища проводились українсько-польською експедицією у 1997 р. під керівництвом Г. Охріменка та А. Броніцкого. Вони виявили та зафіксували рештки слов'янських оборонних укріплень із західного боку.

Нові роботи по дослідженню оборонних конструкцій Зимнівського городища проводились й автором цього дослідження у 2003 році. Було підтверджено наявність двох будівельних горизонтів, про що свідчать штучно насипані земляні верстви різної щільності і забарвлення, та наявність додаткових оборонних укріплень у вигляді частоколу, а також внутрішньої обшивки валу²⁹.

Дослідження пам'яток V-VII ст. продовжувалось і у 70-ті рр. XX ст. У цей час Д. Козак, професор кафедри археології та історії стародавнього світу Львівського університету, виявив ранньослов'янські горизонти та об'єкти на низці багат шарових пам'яток. На поселеннях поблизу сіл Підбірці та Підберізці Пустомитівського району Львівської області, а також у межах м. Львова (район вул. Наукової) він відкрив по одному напівзаглибленому слов'янському житлі із комплексом ліпного керамічного посуду VI-VII ст.³⁰

Інші свідчення про ранньослов'янський етап у розвитку Львова були здобуті вже комплексною експедицією, у складі якої приймав участь М. Филипчук, доцент кафедри археології та історії стародавнього світу. Експедиція досліджувала залишки культурних шарів у межах площі Різні, де виявлено рештки житла третьої чверті I тис. н. е.³¹

Вивчення ранньосередньовічних слов'янських пам'яток V-VII ст. відкрило нові можливості для уточнення меж прабатьківщини слов'ян. Особливого значення у цьому аспекті набувають археологічні пам'ятки раннього етапу, що свідчать безперервний розвиток слов'янського населення. Такі комплекси характеризуються набором сталих ознак. Це присутність напівзаглиблених жител із опалювальним пристроєм у вигляді або печі-кам'янки, або глиняної печі, вирізаної у материковому останці та наявність ліпної кераміки, наближеної за формами до ранніх празько-корчацьких.

Низка таких пам'яток відома на Дністрі та у Північній Буковині. Це поселення поблизу сіл Черепин Львівської області, Теремці, Сокіл, Бакота Хмельницької області та Рогізна, Гореча Чернівецької області.

З досліджень науковців Львівського університету на пам'ятках такого типу можна згадати розкопки В. Циглика. Він зафіксував житла із характерними рисами, що згодом були поширені у слов'ян – це напівземлянковий тип та наявність опалювального пристрою у вигляді печі, вирізаного у материковому останці. Такі комплекси В. Циглик досліджував на поселеннях поблизу сіл Рудники Миколаївського, Березець Городоцького, Неслухів Кам'яно-Бузького районів Львівської області³².

У комплексі з перехідними рисами в Березці він виявив фрагменти кружального та ліпного посуду, характерного для пізнішої слов'янської культури, а також бронзову фібулу “підв'язного типу” з дужкою. Згідно із класифікацією А. Амброза ця фібула належить до другого і третього варіантів першої серії, другої підгрупи, яку датують кінцем IV – початком V ст., що і відповідає періоду функціонування житла.

Поселення ж у Неслухові вперше виявив і досліджував у 1898-1899 та 1903 рр. К. Гадачек, а у 1946 р. М. Смішко провів тут розвідкові розкопки³³. У процесі робіт підтверджено наявність ранньослов'янського шару, що представлений характерною ліпною керамікою, але не виявлено жодних стаціонарних об'єктів. У 1983 р. розкопки в ур. Лісковиця проводили В. Циглик та В. Івановський, де у розкопі площею 320 м² виявлено одне ранньослов'янське житло, так званого перехідного періоду³⁴. Таке ж житло В. Циглик відкрив і на поселенні поблизу с. Рудники³⁵.

Отже, вчені та співробітники Львівського університету у різні періоди його існування досліджували проблеми слов'янських коренів та слов'янської батьківщини. Встановлено, що землі Західної України є однією із територій давньої прабатьківщини всіх слов'янських груп та народностей, що саме тут розпочиналися і проходили складні етнічні процеси, що призвели до появи всього слов'янського розмаїття на зламі тисячоліть.

TARAS MYLJAN

**INVESTIGATIONS OF THE SITES OF EARLY SLAVIC
PERIOD BY THE SCIENTISTS OF L'VIV UNIVERSITY**

The paper is dedicated to the results of investigations of Slavic sites of V-VII century, which belong to early Slavic archaeological culture Praha-Korchak. These researches were carried out by the archeologists from L'viv University. The traditions of these investigations started in the first half of XX century and continue till nowadays. Such

Милян Т. Дослідження пам'яток ранньослов'янського...

famous archaeologists as J. Pasternak, V. Baran, L. Krushel'nyc'ka, I. Sveshnikov, M. Peleshchyshyn and others carried out the research of these sites.

Key words: Praha-Korchak culture, sites of V-VII centuries, settlement, L'viv University.

¹ *Баран В. Ранні слов'яни між Дністром і Прип'яттю. К., 1972. 234 с; Баран В., Баран Я. Походження українського народу. К., 2002. 406 с.*

² *Русанова И. Славянские древности VI-IX вв. между Днепром и Западным Бугом // САИ. М., 1973. Вып. Е 1-25. 100 с.*

³ *Нидерле Л. Славянские древности. М., 2000. С. 21-30.*

⁴ *Рибаков Б. Язычество древних славян. М., 1981. С. 11-46.*

⁵ *Баран В. Давні слов'яни. К., 1998. С. 204-210; Баран В., Козак Д., Терпиловський Р. Походження слов'ян. К., 1990. С. 67.*

⁶ *Гамченко С. Раскопки в бассейне на р. Случи // Труды X археологического съезда. 1898. С. 360-384.*

⁷ *Borkovski I. Staroslovanská keramika ve Střední Evropě // Studie k počátkům slovanske kultur. Praha, 1940. 118 s.*

⁸ *Білас Н. Пошуки праслов'янських старожитностей вченими Львівського університету протягом XIX – в першій половині XX ст. // Етногенез та рання історія слов'ян: нові наукові концепції на зламі тисячоліть. Львів, 2001. С. 277-280.*

⁹ *Баран В. Ранньослов'янські пам'ятки Верхнього Подністров'я і Південно-Західної Волині // МДАПВ. К., 1964. Вип. 5. С. 96.*

¹⁰ *Смирнова Г. Підсумки досліджень верхніх шарів Незвиського поселення // МДАПВ. К., 1959. Вип. 2. С. 98-101.*

¹¹ *Пастернак Я. Коротка археологія Західно-Українських земель // Богословія. Львів, 1932. Т. X. Кн. 3. С. 56. Табл. XV; Кропоткин В. Клад серебряных вещей VII века из с. Крылос в Поднепровье // ААС. 1976. Т. XII. S. 64-71.*

¹² *Аулік В. Основні результати археологічного дослідження давньоруського селища у с. Рипнів Львівської області // Дисертаційний збірник. К., 1958. С. 28; Аулік В. Славянское поселение у с. Рипнева (Рипнев I) Львовской области // МИА. М., 1963. № 108. С. 366-381.*

¹³ *Баран В. Раннеславянское поселение у с. Рипнев (Рипнев II) на Западном Буге // МИА. М., 1963. № 108. С. 351-361; Баран В. Раннеславянские памятники на Западном Буге // СА. 1965. Т. XII-2. S. 319-376; Баран В. Некоторые итоги изучения раннеславянских древностей Верхнего Поднепровья и Западной Волины // AR. Praha, 1968. Т. XX-2. S. 583-593.*

¹⁴ *Крушельницька Л. Дослідження верхніх шарів поселення біля с. Бовшів, Івано-Франківської області у 1961 р. // МДАПВ. К., 1964. Вип. 5. С. 130-137.*

¹⁵ *Баран В. Ранні слов'яни... С. 167-168.*

¹⁶ Там само. С. 194-195.

¹⁷ Там само. С. 149-155.

¹⁸ *Баран В. Некоторые итоги изучения ... S. 590-593.*

¹⁹ Там само. S. 583-588.

²⁰ *Баран В. Пражская культура Верхнего Поднепровья (по материалам поселений у с. Рашков). К., 1988. 160 с.*

²¹ *Баран В. Давні слов'яни... С. 194-202.*

²² *Багрий Р. Слов'янські і давньоруські пам'ятки на території Волині // МДАПВ. К., 1962. Вип. 4. С. 120-121.*

²³ *Баран В. Ранньослов'янські пам'ятки... С. 92.*

²⁴ Баран В. Ранні слов'яни ... С. 188-191.

²⁵ Пелецишин М. Нові матеріали до археологічної карти Волині // МДАПВ. К., 1961. Вип. 3. С. 143, 146.

²⁶ Пелецишин М. Звіт про розкопки в урочищі "Чуб" біля с. Лежниці Волинської області в 1962 р. // НА ІА НАНУ. 1962/42. 3960-3962.

²⁷ Баран В. Раннеславянские памятники на Западном Буге... С. 361.

²⁸ Ауліх В. Зимнівське городище. К., 1972. 124 с.

²⁹ Милян Т., Войцещук Н. Археологічні дослідження Зимнівського городища в 2003 р. // Археологічні дослідження в Україні 2002-2003 рр. К., 2004. Вип. 6. С. 218-220.

³⁰ Козак Д. Археологічні пам'ятки рубежу та першої половини I тис. н. е. в околицях Львова // АДЛУ. Львів, 2002. Вип. 5. С. 61-64.

³¹ Петегрич В., Филипчук М. Город під Золотим Левом // Літопис Червоної Калини. Львів, 1993. № 3-4. С. 39-42.

³² Циглик В. Нові пізньочерняхівські житла на Львівщині // Проблеми походження та історичного розвитку слов'ян. Київ-Львів, 1997. С. 104-110; Циглик В., Касюхнич В. Черняхівське поселення в с. Березець над Верещицею // МДАПВ. Львів, 2005. Вип. 9. С. 273-279.

³³ Смішко М. Звіт про дослідження селища періоду "полів поховань" в Неслухові в 1946 р. // АП УРСР. К., 1949. Т. I. С. 189-205.

³⁴ Цыгылык В., Ивановский В. Поселение у с. Неслухов // АО 1983 г. М., 1985. С. 369-370.

³⁵ Цыгылык В. Раскопки у с. Рудники // АО 1980 г. М., 1981. С. 318-319.

Стаття надійшла до редколегії 1.10.2005

Прийнята до друку 20.10.2005